

ἑλληνικὸν ἔθνος, δύνῃται ἡσύχως καὶ μετὰ πεποι-
 θήσεως νὰ περιμένῃ τὴν νέαν παρασκευαζομένην τύ-
 χην αὐτῷ, ἂν ἡ Εὐρώπη αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην καὶ
 εὐλαβικῶς ἐπιθυμῇ τὴν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ
 ἐγκαταστάσιν τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ χριστιανισμοῦ,
 καὶ τάξεως πραγμάτων ἐδραίας, καὶ μὴ ἀπειλούσης
 ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὴν ἰσοσταθμίαν τοῦ κό-
 σμου. Ἐν τούτοις δ' ὀφείλουσιν οἱ Χριστιανοὶ τῆς
 Ἀνατολῆς νὰ ἐγγράψωσι μετὰ τῶν εὐεργετῶν των
 τοὺς γενναίους ἐκαίνοὺς ἄνδρας οἵτινες, ὡς ὁ Κ. Λε-
 μοίνος, ἀναλαμβάνουσι τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ μεγί-
 στοῦ αὐτῶν ἐχθροῦ, κατὰ τῶν προλήψεων ἃς ἡ ἄγνοια
 ἢ ἡ κακιδουλίᾳ διέσπειρε κατ' αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ.

Μίαν δὲ καὶ μόνον παρατήρησιν εἶναι δίκαιον ν'
 ἀπειθύνωμεν εἰς τὸν Κ. Λεμοίνον. « Ἡ Εὐρώπη,
 ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας βασιλεῖα, οὗ πύτοι οὐδέπο-
 τε εἶχον ἀκούσει τὸ ὄνομα. Τοῦτο δὲν εἶναι παντά-
 πας ἀληθές. Ὅταν ἀγωνιώσῃ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανέ-
 στασις ἐστρεφεν ἱκέτιδας χεῖρας πρὸς πάσας τὰς Εὐ-
 ρωπαϊκὰς κυβερνήσεις, αἱ δὲ κυβερνήσεις ἀπέστρε-
 φον ἀπ' αὐτῆς τὸ πρόσωπον, ἢ καὶ τὴν κατεδίωκαν,
 τότε Λουδοβίκος ὁ Βασιλεὺς τῆς Βρυαρίας ἐψάλλεν
 ἐπὶ τῆς ἐστερμένης του λύρας τὰ πάθη καὶ τὰ δι-
 κζια τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἦτον ὁ μέγας καὶ ἰσχυρὸς
 συνήγορος αὐτῶν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ χρηματικὰς ἐπέμ-
 πε δόσεις, καὶ τοὺς ἀξιωματικούς του ἐπέμπε νὰ
 πολεμήσωσιν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ νὰ μᾶς γυμνάσωσιν εἰς
 τὸν τακτικὸν πόλεμον, καὶ τοὺς υἱοὺς τῶν Ἑλλή-
 νων ἀπέστρεψε, καθιστῶν αὐτοὺς ἀξίους τῆς ἐλευθε-
 ρίας ἣν τοὺς ἐκθέτει νὰ κατακτήσωσιν. Τὸ ὄνομα
 τοῦ Βασιλέως Λουδοβίκου ἦν καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα
 καὶ γνωστὸν καὶ εὐλογούμενον ἐν Ἑλλάδι.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀθήνησι 1853.

Τύποις Βάφα καὶ Καραβίνη.

—ο—

Τὸ πολλοῦ λόγου ἄξιον συγγραμμάτιον τοῦτο, τὸ
 ὁποῖον καὶ διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ἐ-
 ποχὴν καθ' ἣν ἐτυπώθη, εἶναι λίαν περίεργον, ἐξε-
 δόθη πρὸ μικροῦ περιέχον τὴν βιογραφίαν τοῦ αἰ-
 δίμου Πατριάρχου, καὶ ὡς συμπληρωτικὸν αὐτῆς μέ-
 ρος καὶ δύο λόγους τὸν ἐπικήδειον καὶ τὸν εἰς τὸ
 μνημόσυνον, οὓς ἐξεφώνησεν ἐν Ὁδησσῷ Κωνσταντῖνος
 ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ὁ συγγραφεὺς, ὅστις πολὺ ἄρμο-

δίως ἀναθέτει τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο τῷ ἱερῷ
 καὶ θεοφιλεστάτῳ κλήρῳ τῆς μιᾶς ἁγίας καὶ ἀπο-
 στολικῆς ἐκκλησίας τῶν Ὁρθοδόξων, βεβαιῶν μὲν ἐν
 τῷ βραχεῖ προλόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς συγγραφῆς
 αὐτῆς γίνεται ὄφελον, ὅτι εὐρίσκετο εἰς θέσιν, ὅπου
 ἡδύνατο νὰ συλλέξῃ ἀκριβεῖς ἀγράφους ἐτι πληροφο-
 ρίας, καὶ νὰ μελετήσῃ πάντας τοὺς περὶ τῆς αὐτῆς
 ὑποθέσεως ἐν πρὸδῳ γράψαντας· μετριοφρονῶν ὅμως
 οὐ μόνον τὸ ὄνομά του ἀπὶ κρυψεν, ἀλλὰ καὶ ὁμο-
 λογεῖ ὅτι ἡ βιογραφία τοιοῦτου ἀνδρὸς ἀπήτει δε-
 ζιωτέραν χεῖρα καὶ κάλαμον ἰσχυρότερον. Ὁφείλο-
 μεν ὅμως νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἡ ὁμολογία αὕτη εἶναι ἀ-
 πλῶς μετριοφροσύνης δειγμα, ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἀναγνώ-
 σεως τοῦ πονηματίου ἐπίσθημεν ὅτι ὡς πρὸς συλ-
 λογὴν τῆς ὕλης κατέβαλεν οὐ μικρὸν κόπον, καὶ εἰς
 τὴν διάταξιν αὐτῆς ἐτήρησε πολλὴν τὴν ἀκριβείαν,
 καὶ διὰ γλώσσης ἐντελῶς καθαρευούσης καὶ κομψοτά-
 τος περιέγραψε τὰ πράγματα μετὰ πολλῆς χάριτος.

Τὸ μόνον δὲ ἑλλειμμα ὑπερ εὗρομεν ἐν αὐτῷ εἶ-
 ναι ἡ παράλειψις δημοσίων ἐγγράφων, ἅπερ εὐκόλως
 ἡδύνατο, νομίζομεν, νὰ λάβῃ ὁ συγγραφεὺς ἐκ τοῦ
 πατριαρχείου, καὶ ἐπιθεβαιώσῃ δι' αὐτῶν τὰ λεγό-
 μενα· ἀλλ' ἴσως ταῦτα παρέλειψεν ἐν γνώσει εἴτε
 διότι δὲν ἐδυνήθη νὰ λάβῃ, εἴτε διότι δὲν ὑπάρχουσι
 τοιαῦτα. Πιστεύομεν ὅμως ὅτι, ἂν τῷ ἦτο δυνα-
 τὸν νὰ ἀναδιψήσῃ τὰ ἀρχεῖα τοῦ πατριαρχείου καὶ
 ἀνέυρῃ πάντα τὰ ἐγγράφα τῶν τριῶν πατριαρχείων
 τοῦ αἰοδύμου πατριάρχου, ἤθελεν ἔχει ἐτι πλείω νὰ
 εἴπῃ περὶ τῶν πατριαρχικῶν αὐτοῦ πράξεων. Ἀλλὰ
 καὶ ὅπως ἐγράφη τὸ ἥδη ἐκδοθὲν πονημάτιον παρέχει
 ἀκριβεστάτην καὶ τελείαν εἰκόνα τοῦ μεγάλου τούτου
 ἀνδρὸς τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καὶ μὲ πολλὴν κρί-
 σιν ἐκλέγει ὁ συγγραφεὺς τοιαῦτα τοῦ βίου περιστα-
 τικά, ἅτινα οὐ μόνον καθ' ἑαυτὸν εἶναι πλείστου λό-
 γου ἄξια, ἀλλὰ καὶ τύπον παρέχουσι καὶ παρὰ-
 δεῖγμα ἀγαθοῦ ποιμενάρχου καὶ ἀληθῶς μιμητοῦ τοῦ
 Χριστοῦ ἀρχιερέως.

Περιέχει δὲ ἡ πραγματεία πρῶτον μὲν τὰ τῆς
 καταγωγῆς καὶ συγγενείας τοῦ πατριάρχου, γεννη-
 θέντος τὸ 1745 ἐν τῇ κομοπόλει τῆς Πελοποννή-
 σου Δημητσάνῃ, ὅπου καὶ ἐξεπαιδεύθη τὰ πρῶτα
 γράμματα, τὰ τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ εἰς ἐκτὸς τῆς Πε-
 λοποννήσου πόλεις χάριν σπουδῆς, καὶ τὴν ἐν Σμύρνῃ
 προχείρισιν αὐτοῦ εἰς ἀρχιδιάκονον τοῦ τῆς πόλεως
 ταύτης Μητροπολίτου, εἰτα δὲ εἰς Μητροπολίτην
 Σμύρνης τὸ 1784, καὶ πάντα τὸν θεοφιλῆ καὶ εὐεργ-
 γητικὸν αὐτοῦ βίον πρὸς τε τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ
 πάντας τοὺς χριστιανοὺς, κατὰ τὰ δεκατρία ἔτη τῆς
 ἐν Σμύρνῃ ποιμαντορίας του. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ καὶ
 μεγάλων αὐτοῦ πράξεων κατὰ τὸν μακρὸν τοῦτον
 χρόνον, δεικνύει τὸ μέγεθος τῆς ψυχῆς καὶ τὸν ἀ-
 κραιφνῆ χριστιανικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ
 « Συνέβη ποτὲ ἐν Σμύρνῃ, λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἔρις
 μεταξὺ τῆς κοινότητος τῶν χριστιανῶν· ὁ δὲ Μη-
 τροπολίτης, πεινῶμενος νὰ συμβιβάσῃ τοὺς ἐρίζον-
 τας, σύρεται εἰς τὸ ἕτερον τῶν διαφορομένων μερῶν,
 τὸ ἔχον τὸ ἄδίκον. Συνιδὼν δὲ μετ' οὐ πολὺ τὸ
 παράπτωμά του, ἠμῖλεῖ ἐπ' ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ θρό-

νου λόγον περί ὁμοιοτήτος, καὶ καταβαίνει φερὼν τὴν ἀρχιερατικὴν στολήν, τὸ σχῆμα ταπεινός, τὴν καρδὴν συντετριμμένος, καὶ πλήρης δακρύων τοὺς ὀφθαλμούς, ὁμολογεῖ τὸ ἀμάρτημα καὶ προσπίπτει καὶ ζητεῖ παρὰ πάντων τὴν συγχώρησιν.

Μετὰ ταῦτα προβαίνει ὁ συντάκτης εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ βίου, καὶ τῶν πράξεων τοῦ Γρηγορίου κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πατριαρχεῖαν, ὣν κορωνὶς εἶναι ἡ ἐκ νέου σύστασις τοῦ καὶ νῦν ἐτι τηρουμένου Ἑλληνικοῦ τυπογραφείου ἐν αὐτοῖς ταῖς πατριαρχείαις, ὅπῃ εἶχε συστήσῃ κατὰ πρότον ὁ πατριάρχης Κυρίλλος τὸ 1624, ἐκλείσεν ὁμοίως ταχέως ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις διαβολῇ τῶν τότε Ἰησουϊτῶν. Ἐξαικονίζει μὲ πολλὴν χάριν τὴν ἀγρυπνίαν μέριμναν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δραστηρίου ποιμενάρχου ὑπὲρ τε τῆς ψυχικῆς ὥρε λείας τοῦ ποιμνίου καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κινδύνων τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, ἐνθα καταπαίνεται ἡ μεγίστη σύνεσις καὶ πατρικὴ αὐτοῦ μέριμνα ἐν τῷ ἐπικειμένῳ κατὰ τῆς Ἀμβρακίας ἀπάτης μεγάλῳ κινδύνῳ, ἧς οἱ κἀταικοι, ἐρεθιζόμενοι ὑπὸ τῶν τότε κατεχόντων τὴν Ἑλλάδα Γάλλων, καὶ ἀπειριτέντες τὸ 1798 νὰ ἀποτινάξωσι τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγόν, ἠρέθον καὶ ἑαυτῶν τὴν ὀργάν τοῦ τότε ἰσχυροῦ δεσπότη, ὅστις ἐμελλε νὰ σφάξῃ πάντας, ἐὰν ὁ Πατριάρχης δὲν διεσκεδάξῃ διὰ τῆς περιουσίας του τοὺς οὐδύνους τοῦ δυνάστη. Διὰ τῆς αὐτῆς δὲ συνέπειας ἀπέφυγε νὰ προχειρίσῃ παρὰ τοὺς κανόνας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν. Εὐλαστῶνος ἀρχιερέα Προκόπιον τινα δικηγόνον, καὶ τοι φέροντα συστατικὰ γράμματα καὶ διαταγὰς τῆς ἰσχυρῆς ἀδελφῆς τοῦ σουλτάνου. Ἀλλὰ τοιαύτη παραδειγματικὴ ἱκανότης, καὶ χριστιανικὴ ἀγωγὴ, καὶ ἀκριβὴς τήρησις τῶν δικαίων τῆς πατριαρχείας καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀνέκωστα εἰς ἄλλην ἐποχὴν καὶ ἀνθρώπους, ἐρεθίζει τὸν φθόνον τῶν ἰσχυρῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῆς ἐξουσίας. Συκοφαντεῖται λοιπὸν ὁ Γρηγόριος εἰς τὴν Πύλιν ὡς ἄνθρωπος βίσιος καὶ ἀνέκωνος εἰς διαπύρην τῆς τῶν λαῶν ὑποταγῆς, ὅπως ἔγραφε τὸ κατ' αὐτοῦ βαζυρικὸν διάταγμα, καὶ ἐξορίζεται εἰς τὸν Ἀθῶνα, πατριαρχεῖας ἔτος ἐν καὶ μῆνας ἑξ.

Περιγράφει ὁ συντάκτης τὸν ὁσίον καὶ ἀσκητικὸν βίον τοῦ πατριάρχου καὶ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματός αὐτοῦ ὠφέλειαν τῶν μοναχῶν κατὰ τὴν ἐξαιετὴ ταύτην ἐξορίαν του, παρακολουθεῖ αὐτὸν ἀνακαλούμενον εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατριαρχεῖαν τὸ 1806 ἔτος, καὶ ἀπὸ τῶν προτέρων ἀγώνων ἐτι θερμὴν εἰσερχόμενον εἰς νέον στάδιον ἀθλῶν καὶ ἀρετῆς. Ἐπειδὴ παρῆλθον μὲν ἑξ ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης πατριαρχείας, ἔξω ὅμως οἱ αὐτοὶ ἀνθρώποι, ἤρχον ἐτι αἱ αὐταὶ προλήψεις καὶ κακαὶ εἰς τοὺς πᾶσι τοὺς ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, καὶ ὡς εἶχε ν' ἀντιπαραστή κατ' ἐκάστην ὁ γενναῖος Πατριάρχης ὅστις, ἀνταρῶν μετὰ μειδιάματος εἰς τὰς ἀδικίας αἰτίσεις τῶν ἰσχυρῶν, ἐδείκνυε πρὸς ἀπόκρισιν ἢ εἶχε πλησίον κλειδὸν τοῦ ἐν Ἀθῶνι κελύφου, χαριέντως ὑποδηλών, ὅτι πάλιν ἔτοιμος ὑπάρχει πρὸς ἐξορίαν, ταύτην μᾶλλον προτιμῶν παρὰ τὴν παράθεσιν τῶν ἱερῶν κανόνων.

Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην πατριαρχεῖαν ἐστρεφὲς τὰ βλέμματά του ὁ φιλόμουσος Πατριάρχης εἰς τὴν διδασκίαν τῆς γνησίας Ἑλληνικῆς παιδείας, προσκαλεῖ δι' ἐγκυκλίου πάντας τοὺς ἀπανταχοῦ ποιμενάρχας καὶ λαϊκοὺς πρὸς σύστασιν νέων καὶ βελτίωσιν τῶν ὑπαρχόντων Σχολείων, συσταίνει ὡς πρῶτον μᾶθημα Ἑλληνικῆς παιδείας τὴν μητρικὴν γλῶσσαν δι' ἧς ἐμελλον οἱ παῖδες νὰ ὑποβαρυνθῶσιν πρὸς τοὺς μεγάλους ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας προτεχνεῖς ἀγῶνας, καὶ φροντίζει περὶ τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ βιβλιοθήκης. Ἀλλ' ἡ γενομένη στάσις κατὰ τὸ 1808 καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀνάστασις εἰς τὸν θρόνον τοῦ σουλτάνου Μωχάμετ παρῆχει ἀφορμὰς εἰς τοὺς φιλάρχους σκοπούς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κληρικῶν καὶ μάλιστα Καλλινίκου τοῦ Ε'. ὅστις, διαταγῇ τοῦ Βεζύρου, ἀναβαίνει τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, ὁ δὲ Γρηγόριος ἀπέρχεται μετὰ διατὴ πατριαρχεῖαν πρῶτον μὲν εἰς τὴν νῆσον Πρίγκηπον, εἶτα δὲ ἐξορίζεται πάλιν εἰς Ἀθῶνα, ὅπου μονάσας δέκα ὅλα ἔτη, ἀνακαλεῖται καὶ τρίτον εἰς τὴν Πατριαρχεῖαν τὸ 1819 ἔτος, ἵνα διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ τοῦ θανάτου καθιερώσῃ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἔθνους νέους ἀγῶνας.

Τὸ τρίτον ταῦτο μέρος τῆς βιογραφίας εἶναι τὸ κάλλιστον τοῦ ὅλου πονήματος διὰ τε τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ συντάκτη οὐ μόνον περὶ τὴν συλλογὴν τῆς ἱστορουμένης ὕλης, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ἀκριβῆ καὶ ζωηρὰν ἐκθεσιν τῶν πραγμάτων, ἧς διεγείρει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν περιέργειαν τοῦ ἀναγνώστου, καὶ δεσμεύει αὐτὸν εἰς συνεχὴ ἀνάγνωσιν μέχρι τῆς τελευταίας γραμμῆς. Ὁ τραγικώτατος θάνατος τοῦ πατριάρχου εἰκονίζεται μετὰ πλείστης ὠφελείας καὶ ἀκριβείας· διότι ὁ συγγραφεὺς, ὡς δεξιὸς ζωγράφος, ρίπτει φωτεινότερα καὶ ζωρύτερα χρώματα εἰς τὰ μέρη τὰ μᾶλλον τῶν λοιπῶν συγκινούντα τὴν καρδίαν καὶ δυνάμενα νὰ διεγείρῳ σιν αἰσθήματα Ἑλληνικά, καὶ δεικνύει ὅτι ἔγραφε μετὰ πολλῆς ψυχικῆς συγκινήσεως καὶ πάθους.

Πρὸς βεβαίωσιν τοῦ λόγου καὶ ὡς δείγμα τῆς κομψῆς γλώσσης τοῦ πονήματος προσθέτομεν τὸν πατριάρχον, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῶν πράξεων τοῦ Γρηγορίου εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς γ' πατριαρχείας αὐτοῦ. Ἀναλαβὼν δὲ τὰς ἡνίκας τῆς πατριαρχείας ὁ Γρηγόριος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1819, διώκει πάλιν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν αὐτοῦ τρόπον πρὸς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν ἀνασκοπῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐκδίδωσι καὶ δευτέραν ἐγκύκλιον περὶ Σχολείων διαταγὴν, προτρέπων τοὺς πάντας πρὸς τε τὴν ἄλλην παιδείαν, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς, διότι ἤκουσεν, ὅτι ἐν τισι τῆς Ἑλλάδος Σχολείοις, οἱ μαθηταὶ μᾶλλον ἠρέσκοντο εἰς τὰς καινοφανεῖς διδασκαλίας τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ἀμελοῦντες τὴν τῆς θείας τῶν Ἑλλήνων γλώσσης ἀκριβῆ καὶ λιπαρὰν ἐκμάθησιν. Γαύτην δὲ τὴν ὁμιλίαν διὰ τοῦς Ἑλληνας ἀμέλειαν κωλύων ὁ Πατριάρχης προέτρεψεν ἅπαντας τοὺς διδασκάλους καὶ μαθητὰς ἔχειν ἀμφοτέρως τῆς πατρῷας φωνῆς, καὶ μὴ, χάριν τέχας τῆς φιλοσοφίας, τὴν μητέρα καὶ τροφὴν τῆς φιλοσο-

φίας περιφρονεῖν. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν φιλοσοφίαν φιλοσοφῶντες σπουδάζειν συνεβούλευε, τὰ κάλλιστα καὶ χρησιμὰ εἰς τὸν βίον ἐξ ἐκάστης ἐπιστήμης ἐκλέγοντας, καὶ τὴν πατριοπράδην εὐσέβειαν ἀπὸ πάσης ζήνης καὶ ψυχοδυσχερείας διδακτικῆς ἀλώεζον διατηροῦντας. »

Μετὰ βραχείαν, ἀλλὰ λίαν περιεκτικὴν περιγραφὴν τῶν λοιπῶν τοῦ Πατριάρχου πράξεων ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, προβαίνει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου τοῦ Γρηγορίου, ἐξιστορῶν ὡς ἐν ἡμερολογίῳ λεπτομερέστατα τὰ κατ' αὐτὸν γεγονότα. « Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820, λέγει ἐν σελ. 33, φήμη τις ὑπόκωφον διέτρεχε προαγγέλλουσα πόλεμον ἐκ βορρᾶ καταβαίνοντα. Καὶ τινες τῶν οἰκείων προσηλθόντες ἔλεγον πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὅτι ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ἀρχὰ γὰρ εἶναι ἐπικίνδυνος ἡ πατριαρχεῖα; Κάκεῖνος ἀπεκρίθη· ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε, οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου, πόλεμοι ἦσαν καὶ ὁ Πατριάρχης δὲν ἐκινδύνευσεν. Εἰ δὲ τι συμβαίνει εἰς ἐμὲ, γεννηθήτω τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Αὐτὸς εἶπεν ὅτι « Ὁ μισθωτὸς καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν φεύγει! ὁ δὲ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. »

Οὐδεὶς ἄνευ συγκινήσεως δύναται ν' ἀνγκνῶσθαι τὰς ὀλίγας περὶ τῆς τελευταίας ἱερᾶς λειτουργίας τοῦ εἰς τὸν θάνατον παρὰσκευαζομένου Πατριάρχου λέξεις. « Τῇ ἐπαύριον, 10 Ἀπριλίου, ἐπιστάσης τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης διὰ τὴν ἐσπέρην καὶ διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Κυριακῆς τοῦ Σωτηρίου Πάσχα, κατέβη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ Πατριάρχης· φορεὺν δὲ τρισηλίων στρατιωτῶν περιέζωσεν ἐξωθεν τὸ πατριαρχεῖον. Αὐτὸς δὲ ὁ αἰδίδιμος τὴν ἱερὰν φέρσας στολὴν εἰσῆλθεν εἰς τὴν θεῖαν λειτουργίαν. Ἐν τῇ δὲ προσῆλθεν εἰς τὴν προσκομιδὴν παρετηρήθη, ὅτι πολὺ πλέον τοῦ συνήθους ἐδράδυνεν, ἢ δὲ βραδύτης προῆλθε, ὥστε ἐμνημόνευσεν ἐν τῇ ἀγίᾳ προσκομιδῇ ἀπάντων τῶν γνωστῶν αὐτῷ κεκοιμημένων, καὶ φίλων καὶ μὴ φίλων, ὅσων τὰ ὀνόματα διατῆρει εἰς τὸ ἀμάραντον ὑπὸ τοῦ γήραος μνημονικόν του, καὶ αὐτῶν δὲ τῶν πρὸ μικροῦ ἐν πίστει τελειωθέντων, πρὸς οὓς ἐμελλε καὶ αὐτὸς ν' ἀναβῇ μετ' ὀλίγον. Ὅταν δὲ οἱ χοροὶ ἐψάλλον τὸ « ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου, » ὁ Πατριάρχης μετοδκρούων ἠσπάζετο τὸν τελευταῖον ἀσπατμόν.

Ἀκράντα δὲ εἶναι τὰ δάκρυα τοῦ ἀναγινώσκοντος τὰ πάντα τῶν τελευταίων στιγμῶν τοῦ αἰδίδιμου ἱερομάρτυρος. Περὶ τὴν μεσημβρίαν τοῦ Πάσχα ἀγαύουσιν αὐτὸν εἰς τὸ κατὰ τὸ Βυζάντιον λεγόμενον περῖλιον ἐξώστερον (Γιαλὶ - Κιόσκι), κάκειθεν εἰς τὸ ἐνδότερον τοῦ παλατίου, ὅπου διέμεινε τοσοῦτον χρόνον, ὅσον οἱ ἐπισταταῖντες ἐνόμιζον ἱκανὸν πρὸς τὴν ἐκλογὴν νέου Πατριάρχου. α Ἐν δὲ τῷ μεταξύ τινες προσελθόντες ἐπαρώτων αὐτὸν ἐν λόγους ἱκανοὺς τίνας οἱ τῆς ἀποστασίας ἀρχηγοί· ὁ δὲ γέρον ἐσιώπη. Καὶ τινες ἐβασάνισαν αὐτὸν προσπεσόντες· οἱ δὲ καὶ πρὸς ἄρνησιν τῆς πίστεως προσεκάλουν. Ὁ δὲ ἱερομάρτυς α Μάστην, εἶπε, κοπιᾶτε· ὁ Πατριάρχης τῶν Χριστιανῶν ἀποθνήσκει Χριστιαν

νός. . . . » Κατεβίβασαν δὲ αὐτὸν ἐντεῦθεν καὶ ἐπιβιβάσαντες εἰς ἀκάτιον, ἀπάγουσιν εἰς τὸν ταχυμένον τόπον τοῦ μαρτυρίου. . . Ὅτε δὲ ἐβίβασαν παρὰ τὴν ἀποβάθραν τοῦ Φαναρίου, ἐξεβλήθη ὁ Πατριάρχης τοῦ ἀκάτιου καὶ ὀλίγα βήματα προχωρήσας ἔκλινε τὸ γόνυ καὶ τὴν κεφαλὴν, ἑτοιμον πρὸς ἀποτομὴν, ὁ δὲ στραβλωτάρχης πληξας αὐτὸν διὰ τοῦ ποδός, « Ἀνάστα, εἶπε, βάδιζε. . . » Ἦν δὲ ἤλθον πρὸς τὸ ἀναντες λιθόστρωτον τῆς εἰς τὰ Πατριαρχεῖα φερούσης λεωφόρου, μὲντι δυνάμενον περιπατεῖν τὸν γηραιόν, προσελθόντες δύο τῶν συναδελφόντων σωματοφυλάκων, ἐκράτουν αὐτὸν ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἐξωνύμων, ἕως ἀνέδρασκεν μέχρι τῶν προπυλαίων. . . Ἐνταῦθα ἦν διατεταγμένον νὰ θυσιασθῇ ὁ μέγας Ἀρχιερεὺς πρὸς ἀτίμωσιν καὶ κατασχύνην ἔθνην μὲν τῶν κατὰ καιροὺς πατριαρχῶν, ἐτέρωθεν δὲ τῶν ἐκκλησιαζομένων Χριστιανῶν, ὡς ἐνόμιζον οἱ φονεῖς! Ἐξω τῆς πόλεως τοῦ πατριαρχείου, καὶ ἔξω τῆς πόλεως τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας ἔπρεπε νὰ πάθῃ ὁ Πατριάρχης πρὸς καύχημα τῆς πίστεως καὶ παράδειγμα καρτερίας μαρτυρικῆς ἀνεπίληπταν καὶ αἰμνηστον καὶ διὰ τοὺς πατριαρχὰς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους Χριστιανοὺς.

Αὐτοῦ λοιπὸν κατὰ πρότερον ἔστησαν, ὡς σφάγιον πρὸ τοῦ βωμοῦ, κρατήσαντες πρὸς ὀλίγον ὃν ἐπροθυμοῦντο νὰ κραμάτωσιν ὡς μαθητὴν τοῦ κραμασθέντος ἐπὶ ξύλου. Ἐως δὲ νὰ ἐτοιμάσωσιν οἱ δῆμοι τὰ πρὸς ἀρχόντην, παρέκλινον αὐτὸν πρὸς τὸ πλησίον οἰκηματίον τῶν ἐκδιδούχων, καὶ μετ' ὀλίγον ὄραν ἐξαγαγόντες παρέδωκαν τοῖς παρισταμένοις δημίσι· καὶ οὗτοι ἐπιπεσόντες ἔστυραν πρὸς τὴν κραμαθραν. Ἐν δὲ τούτῳ πίπτει τὸ κάλυμμα τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς, οἷοντι παραχωρῶν εἰς τὸν ἀμάραντον στέφανον τοῦ μαρτυρίου, καὶ ὁ φρούραρχος διέταξεν εὐθὺς νὰ ἐπιτεθῇ πάλιν τὸ καλυμμαύχιον (ἵνα τάχα ἐν ὁλοκλήρῳ τῷ σχήματι παραδειγματισθῇ κραμαμένοι οὗτος ὁ κακούργος!) Καὶ οὕτω τέλειον καὶ κατὰ σχῆμα φέρουσι τὸ τέλειον θυμὸν τοῦ μαρτυρίου πρὸς τὸ τῆς ἀγχόνης σχοινίον, ὅπου εἶχον ἐξηρημαμένον ἀπὸ ξύλων παχέων, ὑπεράνω τῆς μέσης θύρας πρὸς τὸ γαῖσωμα τοῦ τείχους ἰσχυρῶς ἐμπεπηγμένον. Ὁ δὲ Πατριάρχης, ἐκτεινας τὰς μὲν χεῖρας εἰς εὐλογίαν τοῦ ὁδοδοξοῦ πληρώματος, τὰ δὲ ὁμματα εἰς τὴν Οὐρανὴν, Κέριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἀνέβησεν, δέξαι τὸ πνεῦμά μου καὶ δεξάμενος τὴν ἀγχόνην, ἀπέπη νικηφόρος εἰς τὴν ἐν Οὐρανῶς θριαμβεύουσαν Ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων, ζῆσας ἐπὶ γῆς ἔτη ἐξ καὶ ἐβδομήκοντα. Καὶ πέρχοντα προσελθὼν ὁ φρούραρχος, ἔτι ἀποκρίνοντος τοῦ νεκροῦ, ἀπέστισαν ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τῆς καταδίκης λέγουσαν ὅτι « οὗτος ὁ ἀποστατὴς πρωταίτιος ἐγένετο καὶ σύμμαχος καὶ συμπατριώτης τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τούτου πρᾶξας ἀνεχώρησε σὺβαν ὁ θανατοουργός. . . τὸ δὲ σῶμα τοῦ ἱερομάρτυρος Πατριάρχου ἔμενε ἀπκρηγμένον δι' ὅλων τριῶν ἡμερῶν, τηρούμενον ὑπὸ φυλάκων. »

Ἐν τέλει ὁ συγγραφεὺς οὐδὲ τὰ εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ Πατριάρχου γεγονότα παραλείπει. Ἐπειδὴ προσθέτει

ὅτι τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς ἀπαγχονίσεως ἡμέραν ἐπὶ νῆλθον εἰς τὸν ἱερὸν νεκρὸν οἱ δῆμιοι, ἐπαγόμενοι κατόπιν εἰκοσιν Ἑβραίους μυσαρωτάτους, οἵτινες ἀνέμενον μὲ γυμνοὺς βραχίονας, ἑτοιμοὶ καὶ πρόθυμοι νὰ ἐκτελέσωσιν ὅ,τι ἂν διαταχθῶσιν. Οἱ δὲ δῆμιοι, καταδιδάσκοντες τὸν ἱερὸν νεκρὸν ἀπὸ τῆς ἀγχόνης, ἐξεγύμνωσαν ἀπὸ τῶν ἱματίων, ἀφῆσαντες μόνον τὸ ἐσώβρυχον, καὶ ἔπειτα οἱ Ἑβραῖοι, πιάσαντες τὸ ἐκ τοῦ λαιμοῦ προσδεδεμένον σχοινίον τῆς ἀγχόνης, ἔσυρον τὸν νεκρὸν, ἕως ὅτου ἔφερον εἰς τὴν ἀποβάθρην τοῦ Φαναρίου, κράζοντες καὶ λέγοντες· « Ταῦτα πάσχουσιν οἱ ἀποστάται ἐχθροὶ τοῦ Σουλτάνου. Καὶ αὐτοῦ προεδέσαντες πέτρην εὐμεγέθη εἰς τὸ σχοινίον, ἐμβάλλουσι τὸ πολυάθλον σῶμα εἰς ἀνάστιον καὶ ἀπαγαγόντες ἔρριψαν αὐτὸ εἰς τὸ μέσον τοῦ Κεραιίου κόλπου, καὶ ὑπέστρεψαν. »

Ἐπὶ τούτοις δὲ ἐπιφέρει πῶς ὁ νεκρὸς τοῦ ἱερομάρτυρος ἀνέδυσεν ἐκ τοῦ πυθμένου τῆς θαλάσσης, πῶς ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Μαρῆ, τοῦ Κεφαλῆνης, πῶς ἐκομίσθη εἰς Ὀδησσὸν, τίνων τιμῶν ἠξιώθη ἐκεῖ, καὶ πῶς ἐγένετο τῇ 19 Ἰουνίου 1831, διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος, ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀξιόχρεως κηδεία τοῦ κοινῶν τῶν ὀρθοδόξων πατρὸς. Πάντα δὲ ταῦτα διαγράφει διὰ τοῦ αὐτοῦ δεξιῦ καὶ κομψοῦ καλάμου, ὥστε ὁ ἀναγνώστης ἀφίχθεις εἰς τὸ τέλος τῆς βίβλου αἰσθάνεται ἐν ἐαυτῷ αἰσθημαθισμὸν ὑπὲρ τοῦ αἰοιδίμου Πατριάρχου, ὃν μακαρίζει καὶ ζηλεύει διὰ τε τὸν ὄντως ἀρχιερατικὸν αὐτοῦ βίον καὶ διὰ τὸν ἐνδοξὸν θάνατον, καὶ ὁμολογεῖ εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν πονήσαντα συγγραφεὴν βίβλου ἀξίας τοῦ κλεινοτέρου τῶν Πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Παύοντες ὁμῶς τὸν λόγον δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐκφράσωμεν τὴν βαθεῖαν λύπην, ἣτις ἠγέρθη ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν τελευταίων τούτων λέξεων τοῦ βιογράφου· « Ὁφείλομεν νὰ προσθέσωμεν, λέγει, εὐγνωμόνως καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ πανισρωτάτου καὶ σοφωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κ. Ἰννοκεντίου, ὅτι τῇ προτάσει τούτου ἡ ἀγιωτάτη διοικῶσα Σύνοδος πάσης Ῥωσσίας ἐθέσπισεν, ἵνα τελεῖται ἐνιαυσίως κατὰ τὴν 19 Ἰουνίου μνημόσυνον τοῦ ἱερομάρτυρος Πατριάρχου, ὅπερ ἔρχισε νὰ τελεῖται πρὸ πέντε ἡδὲ ἐνιαυτῶν ἀπὸ τοῦ 1848, ἱεουργοῦντος ἐν Ὀδησσῷ αὐτοῦ τοῦ σοφωτάτου παιμένάρχου. Εἶναι πεπρωμένον ἄρα γε ἡμεῖς μὲν νὰ φαινόμεθα ἀπαθεῖς καὶ ἀγνώμονες πρὸς πάντας, τοὺς ὑπὲρ τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν ἀποθάνοντας, ἄλλοις δὲ νὰ ἐκπληρῶσιν ἀντὶ ἡμῶν τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἀρετὴν καθῆκον! Συλλογιζόμεθα ἄρα γε ὅποιον παράδειγμα παρέχομεν εἰς τὴν νεολαίαν τῆς πολλὰ ἐτι ἐλπίζούσης πατρίδος; »

Ἐὰν μετὰ παρέλευσιν τεσσαράκοντα ἐτῶν καθ' ὃ, ἐρχομασθέντες εἰς τὴν θαλασσοπλοῖαν τοῦ ἀτμοῦ, ἀνεδείχθησαν μεγάλα καὶ ποικίλα ὠρελήματα, ἀνελαμβάνομεν νὰ συνηγορήσωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἠθέλομεν ἀναντιρρήτως κινήσει τὸν γέλωτα τῶν ἀναγνωστῶν· διότι, τίς ἀγνοεῖ σήμερον ὅτι παρὰ τὰ ὕλικά πλεονεκτήματα ἅτινα παρήγαγεν ἡ ταχύτης καὶ ἡ συχνότης τῶν συγκοινωνιῶν πολλαπλασιάσασαι ἐπ' ἀπειρον τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς καὶ διευκολύνασαι τὰς μεταβάσεις, προέκυψαν ἄλλα ἀνωτέρως τινὲς τάξεις πολὺ καιριώτερες, ἀφορῶντα τὴν πολιτικὴν, τὴν διανοητικὴν καὶ αὐτὴν τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν λαῶν; Διὰ τοῦ ἀτμοῦ οἱ νόες τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἀπωτέρων πρὸς ἀλλήλα μερῶν συγκαλοῦνται, οὕτως εἰπεῖν, ἐκάστου εἰς συνεδρίασιν ὅπου συζητοῦνται, ὅχι ὡς πρότερον ἐν διαστήματι μακροῦ χρόνου, ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ὅλα τὰ ζητήματα διὰ τοῦ ἀτμοῦ αἰκυβερνήσεις πορίζουσαι καὶ ποριζόμεναι εἰδήσεις καὶ πληροφορίας, καὶ ἐρμηνεύουσαι ἄνευ βραδύτητος τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν, προλαμβάνουσι παρεξηγήσεις ὅποιαι ἄλλοτε ἦσαν ἱκαναὶ νὰ προκαλέσασαι καὶ πολέμους, καὶ διὰ τοῦ ἀτμοῦ ὁ πολιτισμὸς, εἰσδύων ὀργασιμότερον εἰς τὰ ἥττον πεπολιτισμένα ἔθνη, τροποποιεῖ τὰ αἰσθήματα, ἐξημεροῖ τὰ ἦθη, καὶ καταστρέφει τὰς κατ' ἀλλήλων προλήψεις. Τίς οἶδεν ἐὰν δὲν προώρισται ὁ ἀτμός, συνδέων τὰ παντοῖα συμφέροντα τῶν ἐθνῶν, νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὰς κοινωνίας τὴν ἀλλοίωσιν τὴν ὁποῖαν ὑπόσχεται εἰς τὰς θρησκείας τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ νὰ συγχωνεύσῃ ὅλας εἰς μίαν ποίμνην;

Τοσοῦτον ἄρα προφανὲς καὶ ἀναμφισβήτητος ἡ ἀνεκτίμητος ἀξία τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἀτμοῦ, ὥστε τῇ ἀληθείᾳ λυπούμεθα ἐγκαρδίως ὅτι ἔθνος ὡς τὸ ἡμέτερον, ἐκ φύσεως ῥέπον πρὸς τὴν πρόδον, ἔθνος κατοικοῦν τόπον βρεχόμενον πανταχόθεν ὑπὸ κυμάτων, ὅπου αἱ διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαι εἶναι καὶ συνεχέστεραι, καὶ ἐπωφελέστεραι, καὶ ἀναγκαιότεραι τῶν διὰ ξηρᾶς, ἐνῶ ἀπὸ εἰκοσιν ἐτῶν ἐπέδωκεν πρόθυμον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ὁμολογουμένως ἐκαρποφόρησεν, ἡμέλησεν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἀτμοπλοῖαν.

Καὶ τί προέκυψεν ἐκ τούτου; Δὲν παραποιούμεθα ὅτι ταχύτερον μεταβαίνει ὁ κάτοικος τῶν Παρισίων ἢ τοῦ Λονδίνου εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἢ ὁ κάτοικος τῆς Σύρου ἢ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν Σκόπελον ἢ τὴν Σίφνον, δὲν λέγομεν ὅτι πολλάκις μῆνας ὁλοκλήρους μένουσιν ἀγνωστοὶ οἱ νόμοι ἢ αἱ διατάξεις τῆς ἐξουσίας εἰς τὰς πλείστας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἢ ὅτι ἡ κατάστασις τῶν νήσων τούτων μένει ἀγνωστὸς εἰς τὴν Κυβέρνησιν, οὔτε δυσανασχετοῦμεν, ἐὰν θέλετε, ὅτι τὰ προϊόντα τῶν νήσων, στερούμενα μέσου ταχείας μετακομιδῆς, σήπονται, ἐνῶ οἱ κύριοι αὐτῶν λιμώττουσιν· ὅλα ταῦτα τὰ παραβλέπομεν.